

A dolgozók iskolái Sztálinvárosban 1951–61 között

A szovjetizálási folyamattal elinduló közoktatási reformok egyik meghatározó lépése a felnőttoktatás kiterjesztése volt. Már egy 1945 augusztusi pártközi értekezleten megfogalmazódott, hogy a parasztságnak és a munkáságnak szerepet kell vállalnia a közélet, a köznevelés, a közigazgatás, a rendőrség és honvédség életében ahhoz, hogy a „demokratizálódás” teljes legyen. A felnőttoktatás bevezetését a miniszterelnökségi rendelet 1945. november 21-én azzal indokolta, hogy azok számára, akik – noha megfelelő tehetségük van – iskolai végzettséget önhibájukon kívül nem szerezhettek, a középiskolai és középfokú iskolai tanulmányok folytatását lehetővé kell tenni. [1]

A tanterv, amit a dolgozók iskoláiban követtek, az ún. rendes korúak iskoláinak tantervéhez hasonlt, azonban különbség volt az, hogy a dolgozók iskoláiban rövidített formában és kevesebb idő alatt adták át ugyanazt a tananyagot, amit a rendes korúakéban.

A dolgozók iskoláinak több típusa alakult ki, így beszélhetünk a dolgozók általános iskoláiról, a dolgozók gimnáziumáról, a dolgozók szakközépiskoláiról és a szakmunkások szakközépiskoláiról. Szervezési formájukat tekintve ezek az iskolák levelező vagy esti tagozatosak voltak, de később kialakult a délelőtti-délutáni-esti műszakos rend, magánvizsga előtti tanfolyam és irányított egyéni oktatás is. 1960 után nemcsak az életkori összetétel változott az iskolákban, hanem a tanterv és tankönyvek is sokkal inkább a dolgozók iskoláinak igényeihez kezdtek el igazodni, miközben önállóan működtek.

A dolgozók továbbtanulásának lehetőségeit a szakérettségi tanfolyamokon is biztosították. 1948-ban, a fordulat évében a VKM egységesen intézkedett a szakérettségi tanfolyamok megszervezéséről: a szakérettségi tanfolyamok egyévesek voltak; a szakérettségi vizsga a megfelelő szakirányú felsőoktatási intézményekben történő tanulásra jogosított. [1] A szakérettségis tanfolyamokat 1955-re felszámolták. [2]

* *Dunaiújvárosi Egyetem,
Tanárképző Központ*
Email: magyara@uniduna.hu

[1] Dancs Istvánné (1978): A koalíciós időszak közoktatási rendszeréről, 1945–1948. In: *Levéltári Szemle*, 28., (3.), Pp. 513–524.

[2] Baráth Magdolna–Feitl István (2021): *A Rákosi-korról 1949–1956*. Budapest: Napvilág Kiadó.

Az 1945 utáni országos oktatási reformok már lezajlottak, sőt már megjelent az igény az újakra is, mire a Sztálinvárosban élő és dolgozó tömegek tanulási, képzési szükségletei megfogalmazódtak. Az új város fejlődésével egy időben annak oktatási rendszere is megszületőben és folyamatosan átalakulóban volt. Az ún. „rendes korúak” és „dolgozók iskolái” két alappillérét képezték a város oktatásának. A város építésének idejéből a Fejér Megyei Levéltárban őrzött dokumentumok egyike plasztikusan ábrázolja a „dolgozók általános iskolai tanfolyamának” az oktatáson túli kulturális értékét is:

„10/1949. sz. Tárgy: Február havi jelentés. Fejér vármegye Szabad művelődési Felügyelőjének! Február hó folyamán a „Dolgozók Általános iskolai tanfolyama” naponta esti előadással, 26 látogatóval tovább működött. A pártok és népi szervek rendezésében a hó minden szombat és vasárnapján műsoros előadással egybekötött szórakozó estek rendezettek, mely műsorok belső értéke a népi demokrácia szellemének fejlesztésére szolgáltak s nevelő értékük úgy a fiatalságra, mint a felnőttekre kiváló hatással volt. A „Szabadszínház téli esték” előadásai az előirányzott sorrendben megtartattak. Az Úttörők február 18-án igen jó eredménnyel műsoros estet adtak. Dunapentele, február 27-én ügyvezető.”

A Dolgozók Önálló Általános Iskoláját csak 1961 augusztusában alapították meg a városban, mely a 32 tantermes Ságvári Endre Általános Iskolában kapott helyet. Az 1960/1961-es év valóban robbanásszerűen növelte meg a dolgozók oktatása iránti igényt a társadalomban, azonban valójában a városban több helyen is folyt a dolgozó felnőttek oktatása. A Vasműben ilyen célt szolgált a felnőttek általános iskolája, de a gimnáziumban, a kohó- és gépipari technikumban, a közigazgatási technikumban, az esti ruhaipari technikumban és a gépíró iskolában is zajlott felnőttoktatás.

A város iskoláinak típusait egyértelműen az iparosodás ténye és mértéke határozta meg. A Kerpely Antal Kohóipari Technikum az iparváros leendő szakembereit volt hivatott kitermelni. Az 1950. évi 40. sz. rendelet által jött létre azzal a céllal, hogy *„fejlődő iparunk részére a szocialista nevelés elveinek megfelelően jól képzett, általános műveltséggel és önálló kezdeményező erővel rendelkező technikusokat neveljen, és a felsőbb műszaki tanulmányokra előkészítsen.”* (Kerpely Antal Kohóipari Technikum, Évkönyv)

A technikumot 1951 szeptemberében kezdték el szervezni. 1951–52-ben az egyik általános iskolában megindult a technikai oktatás – esti tagozaton – Póda Béla irányításával.

1. táblázat

Tanév	Az osztályok száma		
	nappali tagozaton	esti tagozaton	levelező tagozaton
1951/1952.	–	1	–
1953/1954.	7	5	–
1954/1955.	7	5	1
1956/1957.	8	4	3
1957/1958.	8	3	4
1961/1962.	12	9	–

Az első évben meglehetősen kaotikus körülmények között folyt az oktatás, hiszen még zajlottak az építkezések. A nyílászárók hiánya, az állványok folyamatos jelenléte mind arra emlékeztették a tanulókat és tanárokat egyaránt, hogy egy hiánypótló intézmény születik meglehetősen gyorsan, kevés idő alatt a semmiből. A diákok számára szállás, diákotthon is működött. Diósgyőrből is fogadott a technikum diákokat, így a tanulók összetétele a következőképp nézett ki: az első osztályok Sztálinvárosból, a második, harmadik és két negyedik osztály pedig Diósgyőrből került az újonnan alakult intézménybe. A tantestület 16 főből állt. Az iskola igyekezett hozni az országos átlagnak megfelelő tanulmányi szintet az első évben, bizonyítva ezzel is a város és a városvezetés számára is, hogy a technikum létrehozása nem csak szükséges, de jó döntés is volt. Az iskola gondnoki feladatait ellátó Klein Armand tevékenységét több hónapos lábadózás miatt kénytelenek voltak a tanárok elvégezni, ami plusz megterhelést jelentett. De a szocializmus eszméjének egyik gyakorlati példája az, ahogyan az egyes oktatási intézmények részegységeit a tanulók társadalmi munkaként, az összefogás kötelezettségével a közös célért végzik.

A forradalom eseményei csak nagyon rövid időre akasztották meg a technikum oktatását, a vezetés szigorú problémakezelésének köszönhetően gyors konszolidációt figyelhetünk meg:

„1957. január 3-án reggel telefonon jelentették, hogy a diákok reggel az aulában gyülekeztek, és ott éneklük az akkoriban divatos táncdalt, az „Oly távol, messze van hazám” címűt, amit különösen a disszidensek kedveltek. A városparancsnokkal és a karhatalom parancsnokával rövid konzultációt tartottunk, s elindultunk a helyszínre a karhatalmistákkal. Hangos volt az iskola. A fegyverrel belépő parancsnoktól néhányan – főleg egyes tanárnők – megszeppentek. Majd szót kértem, s arra biztattam, kértem a fiatalokat, hogy tanuljanak, ne most kövessenek el hibát, amikor már vége az autóbusszsztrájknak és a Vasmű is rendesen dolgozik. Erre egyesek kiáltozni kezdtek: „A sztrájkot folytatjuk!” Mire én bejelentettem, hogy délután két óráig mindenkinek el kell hagynia az intézetet és a kollégium épületét is. Néhány nap múlva – amikor az intézet közölte, hogy a

[3] Tapolczai Jenő
(1977): *Egy elnök naplója: A tanuló város.*
Budapest: Kossuth.

tanítás újra megkezdődik – szinte valamennyi diák megjelent az újrafelvételin, s szorgalmasan folytatta tanulmányait.”. [3]

Az 1959/60-as tanév a technikum életében egyfajta kiteljesedést hozott: a tanári gárda bővült, majd az 1961/62-es tanév a virágzás időszaka volt. Az adatok szerint 400 nappali és 250 esti tagozatos hallgató tanult ebben a tanévben az intézményben. Borovszky Ambrus (1988), a Vasmű vezérigazgatója így emlékszik erre a korszakra:

„Ugye, a gépesítés miatt rengeteg ember felszabadult a mezőgazdaságból. Emlékszem, valamikor a hatvanas évek körül gondoltam egy merészet, és mondtam a személyzetisnek, hogy nem húsz embert kell beiskolázni, hanem kétszázat. Röpcédulákat vittünk a környező falvak iskoláiba, hogy milyen szakmákat lehet tanulni. Adtunk kedvezményeket: ruhát, pénzt. Építettünk egy nagyobb szakmunkásképző iskolát, amely képes volt erre az oktatásra. Azt hiszem, az volt a vasműnek a nagy szerencséje, amikor beindultak az új üzemek, hogy azokat fel tudtuk tölteni fiatalokkal. [...]”.

A dolgozók iskolái egy komplex rendszer volt a szocializmus oktatáspolitikájában. A dolgozók iskolái a már nem tanköteles korú, de általános iskolai végzettséget szerezni kívánó elfoglalt dolgozó lakosság számára létrehozott intézmények, ahol levelezős és esti tagozaton folyt az oktatás. A program felnőttek tömegeinek tette lehetővé, hogy nyolc osztályt végezzen el, csökkentette a társadalomban a szociálisan és kulturálisan a perifériára sodródottak számát.